

Тема 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОВОЇ РОБОТИ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Трансформаційні процеси в суспільному розвитку та побудова правової демократичної держави спонукають до оновлення засад українського права в контексті євроінтеграційних вимог. Важливою ланкою якісних змін є перегляд та вдосконалення законодавства стосовно статусу суб'єктів господарської діяльності, зокрема організації правової роботи на підприємствах.

Правове регулювання діяльності суб'єктів господарювання є невід'ємною складовою розвитку економіки країни. Відповідно до ст. 5 Господарського кодексу України (далі – ГК України) правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Суб'єкти господарювання та інші учасники відносин у сфері господарювання здійснюють свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, додержуючись вимог законодавства [1]. Значну роботу у формуванні правомірної поведінки співробітників на підприємстві та самого підприємства як учасника правовідносин відіграє юридична служба суб'єкта господарювання.

Правову роботу, зазначає О.Кахович, вітчизняні дослідники визначають в широкому та вузькому розумінні. Правову роботу в широкому розумінні можна представити як правовстановлюючу та правозастосовну діяльність. У вузькому розумінні правова робота розглядається як окремий напрям діяльності, а не сам процес застосування норм права [2, с.32].

Правова робота – це нормотворча та правозастосовна діяльність суб'єктів господарювання та/або негосподарюючих суб'єктів в особі органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію прав та обов'язків суб'єктів господарського права, забезпечення підвищення їхньої ділової активності, розвиток підприємництва та на цій основі – підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальної спрямованості, підвищення продуктивності праці та якості роботи за дотриманням планової договірної трудової дисципліни [3, с. 186]. Так, А. Куліш, В. Горевий визначають правову роботу як особливий, багатоплановий вид діяльності колективу суб'єкту господарювання, спрямований на забезпечення виконання плану соціального й економічного розвитку на основі законності шляхом максимального використання правових засобів для зміцнення господарського розрахунку, збільшення собівартості, підвищення продуктивності праці й якості роботи при дотриманні державної договірної та трудової дисципліни [4, с. 3].

Варто приєднатися до думки Л. Катушинської про те, що правова робота – це особливий, багатоплановий вид діяльності суб'єктів господарювання, спрямований на забезпечення підвищення їхньої ділової активності, розвиток підприємництва та на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість, підвищення продуктивності праці та якості роботи за дотримання планової, договірної, трудової дисципліни [5, с.8].

Отже, правовою роботою слід вважати лише таку діяльність, яка пов'язана з реалізацією правових норм, і яка характеризується наступними ознаками: пов'язана з реалізацією не будь-яких правових норм взагалі, а лише тих, які регулюють відносини, що виникають саме у сфері господарювання; в процесі її здійснення відбувається реалізація норм, що належать до різних галузей права, а тому є загальногалузевою науковою категорією; здійснюється з використанням різноманітних правових засобів: юридичних норм, їх тлумачення, юридичної техніки, правовідносин тощо. Якість правової роботи, її ефективність знаходяться у прямій залежності від того, наскільки уміло та повно використовуються ті або інші юридичні засоби суб'єктами господарської діяльності [3, с.193].

Структурними елементами правовідносин стосовно правової роботи є суб'єкти, об'єкти та юридичний зміст цих відносин (сукупність прав і обов'язків сторін). Суб'єктами правової роботи є учасники відносин у сфері господарювання, тобто суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності (ст. 2 ГК України). Об'єктом правовідносин є матеріальні або нематеріальні блага (дії суб'єктів правової роботи; розгляд спорів; правові договори, позовні заяви, претензії, інструкції), в процесі одержання, передачі або використання яких виникають права й обов'язки учасників правовідносин. Змістом правовідносин, що виникають у процесі правової роботи, є суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників, що охороняються державою

Безпосереднім організатором правової роботи є юридична служба як складова апарату управління на підприємстві. Правова робота, яка є невід'ємною частиною роботи всіх структурних підрозділів суб'єкта господарювання, здійснюється за певними напрямками, що і є змістом такої роботи [5, с.9–10]:

1. Інформаційно-довідкова діяльність – передбачає ознайомлення працівників з їхніми обов'язками. Працівники ознайомлюються з різними правовими актами, зокрема, локальними. Крім того, працівниками відділу кадрів, керівником підприємства, керівниками структурних підрозділів, юрисконсультom проводяться лекції, семінари.

2. Правове інструктування, мета якого – набуття практичних навичок із застосування законодавства конкретними працівниками. Якщо перший напрямок правової роботи здійснюється з метою ознайомлення працівників суб'єкта господарювання з тими обов'язками, які вони мають виконувати, то другий

напрямок передбачає навчити цих працівників, як вони мають виконувати свої обов'язки.

3. Координація правової роботи – це погодження роботи різних відділів, або працівників в тих випадках, коли ця діяльність направлена на досягнення єдиної мети. Здійснюють керівник, керівники структурних підрозділів, юрисконсульти.

4. Контрольна діяльність – її мета встановити ступінь відповідності фактичної діяльності структурних підрозділів, виявляючи відхилення від встановлених норм, а також причини їх відхилення з метою вжиття заходів для їх усунення.

5. Підготовча діяльність, мета якої – підготовка локально-правових нормативних актів (наприклад, накази, інструкції).

6. Правоекспертна діяльність – передбачає складання висновку по проектах локальних правових актів з метою виявлення невідповідностей чинним нормам права.

7. Виконавча діяльність – правову роботу здійснюють всі працівники підприємства. Від дотримання правової роботи на підприємстві залежать наслідки роботи підприємства, стабільність роботи, виконання соціальних програм.

Як вже було зазначено, модератором правової роботи на підприємстві є юридична служба. Юридична служба як інституція має порівняно недовгу історію. Така служба існувала не завжди, а із появою юрисконсультів (у сучасному розумінні цієї професії) в організаціях, на підприємствах, в установах довгий час її статус не був регламентований будь-яким державним нормативно-правовим актом. У період до 1917 р. найбільш близьким до юрисконсульта за видом діяльності був прикажчик, який вступав у правовідносини із третіми особами як повноважний представник свого довірителя. Прикажчик мав обов'язок діяти суто у межах даного йому доручення на підставі законодавства та у відповідності зі звичаями ділового обігу. За неякісне виконання доручення, зокрема, за шкоду, завдану своєму довірителю, прикажчик у певних випадках підлягав цивільно-правовій та кримінально-правовій відповідальності [6, с. 8].

В радянський період розвитку України з жовтня 1917 року до 1972 року не було нормативних актів, які б належним чином регулювали діяльність юридичної служби 3 II пол. 30-х рр. ХХ ст., коли відбувався процес створення галузевих наркоматів, роль органів юстиції в організаційному керівництві юридичних служб суттєво знизилася. В окремих наркоматах юридичні служби апарату взяли на себе функції методичного керівництва юрисконсультами системи. Як правило фахівцям юридичної служби або юрисконсультам відводилася роль радників, тому вони не брали активної участі в діяльності суб'єктів господарювання та суттєво не впливали на внутрішньогосподарські відносини [7, с. 105].

Протягом кількох десятиліть правова робота на підприємствах велася юрисконсультами, які на розсуд керівництва включалися у різні відділи управлінських структур (постачання, збуту, кадрів тощо), а у багатьох організаціях юристів взагалі не було. Відсутність нормативної регламентації на державному рівні прав, обов'язків, відповідальності, вимог до кваліфікації юрисконсультів негативно позначалася на ефективності правової роботи у

народному господарстві. В подальшому, Рада Міністрів СРСР прийняла Постанову «Про затвердження Загального положення про юридичний відділ (бюро), головного (старшого) юрисконсульта міністерства, відомства, виконавчого комітету Ради депутатів трудящих, підприємства, організації, установи» від 22.06.1972 р. № 467, яке вперше регулювало правовий статус юридичної служби [8, с. 81].

В процесі становлення незалежної України відбувається побудова правової держави, що передбачає необхідність в правовому регулюванні всіх сфер життя суспільства. Сучасні тенденції світової економіки спрямовані на постійні інновації: розвиток робототехніки, ІТ-технологій, виробництво наноматеріалів та наноструктурованого покриття, впровадження когнітивних наук [9, с.168]. В контексті сучасного розвитку правовий захист інтелектуальної власності у цифровому суспільстві, до аналізу якого може бути застосована теорія складності, яка відноситься до нелінійної методології, дає точне уявлення про напрям розвитку цифрового суспільства. У сучасному швидкісному світі змінюється все: структура, функції, механізми та системи заходів, що потребують вироблення дорожньої карти правового захисту інтелектуальної власності у контексті невизначеності, нестабільності, стохастичності, щоб адаптуватися до сучасних стилів і методів керування [10, с.33].

В умовах ринкової економіки, багатоманітності форм власності, значної чисельності суб'єктів господарської діяльності та жорсткої конкуренції посилюється потреба в якісній роботі юридичної служби підприємства. Юридична служба підприємства у своїй діяльності керується Конституцією та Законами України, Указами Президента України і Постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, Положенням про юридичну службу, а також іншими нормативно-правовими актами. З питань організації та проведення правової роботи юридична служба керується актами Міністерства юстиції.

Безпосередньо статус юридичної служби регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації» від 26 листопада 2008 р. № 1040, яка регламентує питання діяльності юридичної служби міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади та їх територіальних органів, місцевих держадміністрацій, а також державного підприємства, установи та організації (далі – підприємство) [11]. Відповідно до Положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації юридична служба підприємства утворюється як самостійний структурний підрозділ, вид якого залежить від обсягу, характеру та складності правової роботи (департамент, управління, відділ, сектор). На підприємстві функції юридичної служби може виконувати юрисконсульт відповідної категорії. Для представлення інтересів

держави в судах під час розгляду справ, стороною або третьою особою в яких є органи виконавчої влади, у складі юридичної служби утворюється відповідний підрозділ або такі повноваження надаються окремій посадовій особі.

Основним завданням юридичної служби є організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів органом виконавчої влади, підприємством, їх керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків, а також представлення інтересів органу виконавчої влади, підприємства в судах.

Юридична служба підпорядковується безпосередньо керівникові підприємства. Юридична служба міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади спрямовує, координує правову роботу, здійснює методичне керівництво та перевіряє її проведення на підприємстві, яке належить до сфери управління міністерства.

Юридична служба обласної державної адміністрації спрямовує, координує правову роботу, здійснює методичне керівництво, перевіряє її проведення у районних та районних у містах державних адміністраціях. Видання нормативно-правового акта, а також подання проекту такого акта органу виконавчої влади для його прийняття чи погодження без попереднього розгляду та погодження з юридичною службою не допускається. Пропозиції юридичної служби щодо приведення нормативно-правових актів та інших документів органу виконавчої влади, а також актів підприємств, що належать до сфери його управління, у відповідність із законодавством є обов'язковими для розгляду керівником органу виконавчої влади, підприємства. У разі неврахування пропозицій юридичної служби або часткового їх врахування служба подає керівникові органу виконавчої влади, підприємства письмовий висновок до проекту акта.

Юридична служба органу виконавчої влади відповідно до покладених на неї завдань стосовно підприємств:

- організовує та бере участь у забезпеченні реалізації державної правової політики у відповідній сфері, правильного застосування законодавства в органі виконавчої влади, на підприємстві, що належить до сфери його управління, у представленні інтересів органу виконавчої влади в судах;

- визначає разом із заінтересованими структурними підрозділами потребу в юридичних кадрах підприємства, що належить до сфери управління органу виконавчої влади;

- організовує і проводить роботу, пов'язану з підвищенням кваліфікації працівників юридичної служби органу виконавчої влади та підприємства, що належить до сфери його управління, роз'яснює застосування законодавства, надає правові консультації з питань, що належать до компетенції органу виконавчої влади, а також за дорученням його керівника розглядає звернення громадян, звернення та запити народних депутатів України.

Юридична служба підприємства відповідно до покладених на неї завдань:

– забезпечує правильне застосування на підприємстві нормативно-правових актів та інших документів, подає керівникові пропозиції щодо вирішення правових питань, пов'язаних з діяльністю підприємства;

– розробляє та бере участь у розробленні проектів актів та інших документів з питань діяльності підприємства;

– проводить юридичну експертизу проектів актів та інших документів, підготовлених структурними підрозділами підприємства, погоджує (візує) їх за наявності віз керівників заінтересованих структурних підрозділів або осіб, що їх заміщують. У разі виявлення невідповідності проекту акта чи іншого документа вимогам законодавства подає заінтересованому структурному підрозділу вмотивовані пропозиції щодо приведення його у відповідність із законодавством;

– проводить разом із структурними підрозділами підприємства роботу з перегляду згідно з її компетенцією актів та інших документів з метою приведення їх у відповідність із законодавством;

– інформує керівника підприємства про необхідність вжиття заходів для внесення змін до актів та інших документів, визнання їх такими, що втратили чинність, або скасування;

– організовує роботу, пов'язану з укладенням договорів (контрактів), бере участь у їх підготовці та здійсненні контролю за виконанням, дає правову оцінку проектам таких договорів (контрактів). Проекти договорів (контрактів) погоджуються (візуються) юридичною службою за наявності віз керівників заінтересованих структурних підрозділів або осіб, що їх заміщують;

– бере участь у забезпеченні захисту майнових прав і законних інтересів підприємства в разі невиконання чи неналежного виконання договірних зобов'язань;

– організовує претензійну та позовну роботу, проводить аналіз її результатів;

– здійснює контроль за дотриманням структурними підрозділами встановленого на підприємстві порядку пред'явлення і розгляду претензій;

– сприяє своєчасному вжиттю заходів до усунення порушень, зазначених у судових рішеннях, відповідних документах правоохоронних і контролюючих органів;

– подає керівникові підприємства: пропозиції щодо удосконалення правового забезпечення діяльності підприємства; висновки стосовно правомірності списання матеріальних цінностей, дебіторської заборгованості, непродуктивних витрат та правову оцінку фактам нестач, крадіжок, безгосподарності, випуску недоброякісної продукції, псування майна;

– розглядає матеріали про відшкодування матеріальної шкоди за рахунок винних осіб, що готуються відповідними структурними підрозділами на основі економіко-правового аналізу даних бухгалтерського обліку і статистичної звітності, інших документів фінансово-господарської діяльності підприємства та матеріалів перевірок, проведених правоохоронними і контролюючими органами;

– сприяє дотриманню законності у реалізації прав трудового колективу підприємства під час вирішення виробничих та соціальних питань;

– разом із заінтересованими структурними підрозділами підприємства бере участь у підготовці заходів щодо зміцнення трудової дисципліни, забезпечення охорони праці на виробництві;

– надає правову допомогу працівникам підприємства, які потребують соціального захисту;

– забезпечує правильне застосування норм трудового, житлового, пенсійного та іншого законодавства, що стосуються прав і законних інтересів працівників підприємства, подає пропозиції керівникові підприємства щодо поновлення порушених прав;

– веде облік актів законодавства і міжнародних договорів України, забезпечує підтримання їх у контрольному стані та зберігання;

– збирає інформацію про офіційне оприлюднення актів законодавства в друкованих виданнях;

– організовує і проводить роботу, спрямовану на підвищення рівня правових знань працівників підприємства, роз'яснює практику застосування законодавства, надає консультації з правових питань;

– надає правову допомогу в процесі створення, освоєння та впровадження науково-технічних розроблень, новітніх технологій, а також у здійсненні заходів щодо поліпшення якості продукції, робіт, послуг.

Покладення на юридичну службу (крім юридичних служб місцевих держадміністрацій) обов'язків, що не належать або виходять за межі її компетенції, не допускається. Юридична служба органу виконавчої влади має право: 1) перевіряти дотримання законності структурними підрозділами органу виконавчої влади та підприємством, що належить до сфери його управління; 2) одержувати в установленому порядку для виконання покладених на неї завдань необхідні документи, інформацію, довідки, розрахунки, інші матеріали від посадових осіб територіальних органів і підприємств, що належать до сфери управління органу виконавчої влади; 3) інформувати керівника органу виконавчої влади про покладення на юридичну службу обов'язків, що виходять за межі її компетенції, а також про випадки неподання або несвоєчасного подання на вимогу юридичної служби необхідних матеріалів посадовими особами територіальних органів і підприємства, що належить до сфери управління органу виконавчої влади.

Юридична служба підприємства має право:

– перевіряти дотримання законності структурними підрозділами підприємства;

– одержувати у встановленому порядку від посадових осіб підприємства необхідні для виконання покладених на неї завдань документи, інформацію, довідки, розрахунки, інші матеріали;

– залучати за згодою керівника підприємства спеціалістів з метою підготовки проектів актів, інших документів, а також розроблення та здійснення заходів, які проводяться юридичною службою відповідно до покладених на неї завдань;

– інформувати керівника підприємства про покладення на юридичну службу обов'язків, що виходять за межі її компетенції, а також про випадки ненадання або несвоєчасного надання посадовими особами підприємства матеріалів на вимогу юридичної служби.

Підприємство зобов'язане створювати умови для належної роботи і підвищення кваліфікації працівників юридичної служби, забезпечувати їх окремим приміщенням, телефонним та електронним зв'язком, сучасними комп'ютерами та оргтехнікою, транспортом для виконання службових обов'язків, нормативно-правовими актами і довідковими матеріалами, іншими посібниками та літературою з правових питань, електронною системою інформаційно-правового забезпечення, а також доступом до інформаційних баз.

На посаду керівника юридичної служби підприємства призначається особа, яка здобула ступінь вищої юридичної освіти не нижче магістра, з досвідом роботи за фахом не менш як два роки. У разі коли особа, яка претендує на зайняття вакантної посади, здобула вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста (повну вищу освіту) відповідно до підпункту 2 пункту 2 розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., така освіта прирівнюється до вищої освіти ступеня магістра [12].

Керівник юридичної служби підприємства:

– забезпечує виконання завдань, покладених на юридичну службу;

– здійснює контроль та координує діяльність юридичних служб підприємства, що належить до сфери управління органу виконавчої влади;

– подає пропозиції керівникові органу виконавчої влади, підприємства щодо прийняття на роботу, переведення, звільнення працівників юридичної служби, керівників і працівників юридичної служби підприємства, що належить до сфери управління органу виконавчої влади, їх заохочення або притягнення до відповідальності згідно із законодавством.

Ефективність правової роботи на підприємстві залежить від визначення оптимальної організаційної структури юридичної служби і необхідної кількості штатних одиниць з урахуванням обсягу роботи і особливостей діяльності підприємства. В структурі великих промислових підприємств, де наявний великий обсяг роботи з підготовки й оформлення договорів, претензій, позовів та інших правових документів, юридична служба функціонує з певною кількістю співробітників.

Однак, з 2010-х років в Україні активно набирає популярності, зокрема на промислових підприємствах, юридичний аутсорсинг. Суть аутсорсингу полягає в тому, що підприємство, з метою скорочення витрат, передає окремі напрями діяльності в супровід підрядної організації на тривалий час. Найчастіше передаються бізнес-процеси, які не є для компанії профільними. Так, найбільш

популярні сфери використання аутсорсингу в Україні – це ІТ-індустрія, бухгалтерський облік та документообіг.

Юридичний аутсорсинг є досить молодим напрямом сфери послуг. Як правило, компанія, яка спеціалізується в юридичній сфері, має високу якість послуг, що надаються. При представленні інтересів в суді підприємству доводиться наймати адвоката у зв'язку з внесеними змінами до законодавства щодо повноважень представництва в суді. Так, відповідно до ч.3 ст.131-2 Конституції України виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення [13].

При виборі підрядника для юридичного аутсорсингу доцільно зосередиться як на профільних компаніях, так і на окремих фахівцях. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. встановлює, що адвокатура України – це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом (ч.1 ст.2). Адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності) (ч.3 ст. 4). Суб'єкт господарювання укладає договір про надання правової допомоги, тобто домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту, в даній ситуації – суб'єкту господарської діяльності) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору. Інші види правової допомоги Закон визначає як види адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушень, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення (ст.1) [14]. Отже, юридичний аутсорсинг може збільшити потенціал розвитку промислового підприємства та сприяти концентрації на основному напрямку діяльності.

На відміну від великих промислових підприємств, малі та середні підприємства, як правило, не мали в структурі юридичного відділу і раніше. Такі суб'єкти господарювання укладають договори про надання правової допомоги з адвокатом, адвокатським бюро чи адвокатським об'єднанням.

Отже, правова робота є невід'ємною складовою діяльності промислових підприємств, серед яких важливе місце належить юридичним службам. Завданнями правової роботи на промислових підприємствах є: дотримання законності в діяльності суб'єктів господарювання; активне використання правових засобів для зміцнення господарського розрахунку та поліпшення

економічних показників; забезпечення зберігання майна підприємства; захист прав і законних інтересів підприємств.

Література

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 18, 19–20, 21–22. Ст. 144.
2. Кахович О.О. Юридична служба як суб'єкт організації правової роботи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Серія ПРАВО. Випуск 22. Частина II. Том 2. с.32 – 35.
3. Пашков В. Організація правової роботи на підприємствах, установах, організаціях як навчальна дисципліна та складова господарсько-правової освіти. *Вісник академії правових наук України*. №4. 2010. С. 186-194.
4. Куліш А. Взаємодія юридичної служби суб'єкта господарювання з іншими структурними підрозділами. А.Куліш, В.Горевий. *Підприємництво. Господарство. Право*. 2010. №10. с. 3-6.
5. Катушинська Л.С. Організація юридичної служби в суспільному виробництві: Навчальний посібник. К., 2010. 197 с.
6. Бісік С. Г. Організація юридичної служби на підприємстві. Суми. 2006. с. 7–12.
7. Титаренко В. Юрисконсульт на підприємстві. *Право України*. 2004. № 12. С. 105–108.
8. Волинець Т. В. Основні завдання і напрями роботи юридичної служби в господарських організаціях. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 1. С. 80-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlkau_2015_1_11.
9. Шапуров О.О. Аналіз сучасних тенденцій у металургії: інноваційно-інвестиційний розвиток та конкурентоспроможність на світовому ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Випуск 11. с. 168-173.
10. Воронкова В.Г., Капітаненко Н.П., Нікітенко В.О. Правові засади захисту інтелектуальної власності у цифровому суспільстві. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. №4(10). с.32-37.
11. Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. № 1040. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040-2008-%D0%BF>.

12. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. ст.2004.
13. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141.
14. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. ст.282.
15. Метеленко Н.Г. Формування системи внутрішнього документування в умовах процесної інфраструктури промислового підприємства. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2010. №2. С.92-104.
16. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст.356.
17. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. ст.56.
18. Домбровський В. Ф. Організація правової роботи та юридичного обслуговування підприємств. Х., 2005. 396 с.
19. Горевий В., Кононенко О. Участь юридичної служби суб'єктів господарювання в організації та веденні договірної роботи (практичний аспект). *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С.168 – 170.
20. Про порядок ведення претензійної та позовної роботи на підприємстві, в установі, організації: Рекомендації Міністерства юстиції України від 23.01.2007 № 35-14/7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v14_7323-07.
21. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Г.Л. Знаменський, В.К. Мамутов, І.Г. Побірченко, В.С. Хахулін, В.С. Щербина та ін. К. : Юрінком Інтер, 2004. 303 с.
22. Савченко О. Досудове врегулювання господарських спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №6. С. 66-70.
23. Мороз О.С. Промисловість України: характеристика, тенденції та проблеми розвитку. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. Запоріжжя: вид-во Запорізького національного університету, 2019. №1(07). С.43-53. URL: <https://management-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/96>
24. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку : наук. доп. / авт. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка, д-ра політ. наук, проф. К. О. Ващенко, д-ра соц. наук, проф. Ю. П. Сурміна (кер. проекту). К.: НАДУ, 2012. 72 с.
25. Wenger O., Krainik O., Sergienko T. Improving the efficiency of management system in manufacturing companies in market economy. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2019. Т. 2. № 42. С. 19-23.
26. Воронкова В.Г. Кадровий менеджмент. К.: ВД «Професіонал». 2004. 192 с.
27. Організація правової роботи на підприємствах, установах, організаціях: Навчальний посібник / Р. П. Бойчук, Д. В. Задихайло, В. М. Пашков. Харків : Видавництво «ФІНІ», 2010. 384 с.

28. Палеха Ю. Кадрове діловодство: навч. посібник (зі зразками сучасних ділових паперів). 5-те вид., доп. К.: Ліра.К. 2009. 475 с.
29. Болотіна Н.Б. Трудове право України: Підручник. 5-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 860 с.
30. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 36. ст.361 (дата звернення 29.04.2020).
31. Кодекс законів України про працю. Затверджений Законом № 322 – УІІ від 10 грудня 1971 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. додаток до № 50. ст. 375.
32. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. ст.397.
33. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23.12.2010 р. № 2862-VІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 28. ст.255.
34. Про порядок повідомної реєстрації галузевих (міжгалузевих) і територіальних угод, колективних договорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2013 р. № 115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2013-%D0%BF#n12>
35. Типові правила внутрішнього трудового розпорядку для робітників і службовців підприємств, установ, організацій: Постановою Державного комітету з праці та соціальних питань СРСР і ВЦРПС від 20.07.1984 р. №213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0213400-84>
36. Трудове право України [текст] підручник / За загальною редакцією М.І. Іншина, В.Л. Костюка, В.П. Мельника. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 472 с.
37. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06. 2014 р, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09. 2014 року № 1678-VІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2021.
38. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VІІ. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. ст.2056.
39. Про порядок повідомлення Державній податковій службі та її територіальним органам про прийняття працівника на роботу: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2015-%D0%BF#Text>
40. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 2-3 ст.11.

41. Національний класифікатор України «Класифікатор професій» ДК 003:2010: затверджений Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року №259. URL: https://hrliga.com/index.php?module=norm_base&op=view&id=433
42. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників: затверджена Наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України від 29.07.93 р. № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93#Text>.
43. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 року № 12-рп/98, справа № 17/81-97 № 1-1/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text>
44. Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 1994 р. № 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170-94-%D0%BF#Text>
45. Господарське законодавство. Мачуський В.В., Постульга В.Є. Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2004. 275 с.
46. Лаврін О. Захист прав суб'єктів господарювання, його форми та способи. *Підприємництво, господарство та право*. 2002. № 11. С. 56-59.
47. Правове регулювання господарської діяльності [Електронний ресурс]: навч. посіб. [В.В. Мачуський, Л.О. Кожура, Ю.В. Сагайдак та ін.]; за заг. ред. доц., к.ю.н. В.В. Мачуського. К., КНЕУ. 2015. 152 с.
48. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. ст.412
49. Беляневич О. Про форми захисту прав суб'єктів господарювання. *Українське комерційне право*. 2007. №8. С.62-69.
50. Ніколенко Л.М. Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання в умовах реформування законодавства. *Економіка та право*. 2017. № 2 (47). с.19-24.
51. Рабенко С.Л. Третейське судочинство як альтернативна юрисдикційна форма захисту прав суб'єктів господарювання. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С.362-366.
52. Щербина В. Проблеми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання (матеріально-правовий та процесуальний аспекти). *Українське комерційне право*. 2007. №8. С.12-20.
53. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. ст.383.
54. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. ст.545.
55. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36. № 37. ст.446.

56. Кот О. Захист прав суб'єктів підприємництва в третейських судах. *Українське комерційне право*. 2007. №8. С.70-78.
57. Справа за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців сьомого, одинадцятого статті 2, статті 3, пункту 9 статті 4 та розділу VIII «Третейське самоврядування» Закону України «Про третейські суди» (справа про завдання третейського суду), Рішення Конституційного суду України від 10.01.2008 р., № 1-рп/2008 у справі № 1-3/2008 : п. 4. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-08>
58. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 р. № 4002-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 25. ст.198.
59. Винокурова Л. Порядок розгляду спорів у міжнародному комерційному арбітражі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. 3(97). С.28-34.
60. Волковицька Н. Медіація: альтернативний чи ефективний спосіб вирішення спорів? *Юридична газета*. 31 січня 2018 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-alternativniy-chi-efektivniy-sposib-virishennya-sporiv.html>
61. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 р. №276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>
62. Смолин Г.В. Державне регулювання господарської діяльності: курс лекцій. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 528 с.
63. Вінник О.М. Господарське право. Навчальний посібник. 2-ге видання, змінене та доповнене. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2009. 1007 с.
64. Щербина В. С. Господарське право: підручник. 6-те вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2013. 640 с.
65. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. ст.112.
66. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 30. ст.239.
67. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5-6. ст.30.
68. Капітаненко Н.П. Адміністративні проступки у сфері господарської діяльності: теоретико-практичний аспект. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2014. № 4. С. 32 –36.
69. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Введений в дію Постановою Верховної Ради Української РСР від 07 грудня 1984 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР 1984*. додаток до № 51. Ст.1122.
70. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності:

- Закон України від 15.11.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 25. Ст.263.
71. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25-26. Ст. 131.
72. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013 № 9-10, № 11-12, № 13 ст.88.
73. Кирилко В. М., Перепелиця О. І. Злочини у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці: науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Я. Тація. Х.: Право, 2010. 784 с.